

TARIM SİGORTACILIĞI; DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Agricultural Insurance and Evaluation of World and Turkish Practices

Kenan KESKİNKILIÇ
Tarım Ekonomisi Bölümü

Tuna ALEMDAR
Tarım Ekonomisi Bölümü

ÖZET

İnsan beslenmesinde stratejik öneme sahip tarım doğal, ekonomik ve sosyal risk ve belirsizliklerden en çok etkilenen sektördür. Risk ve belirsizlikler çiftçi gelirlerinde istikrarsızlığa neden olmaktadır. Devletler doğal afetlere de maruz kalan tarımı risklere karşı korumak için çeşitli önlemler geliştirmektedirler. Bunlar içinde en etkin yöntemlerden biri tarımsal sigortacılıktır.

Tarımsal sigortacılık birbiriyle etkileşim içinde çok sayıda bileşenden oluşan karmaşık bir sistemdir. Bir tarım sigortası sisteminin incelenmesi bu karmaşık yapının sistematik bir şekilde analiz edilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Türk tarımsal sigortacılık sistemi çeşitli ülkelerin deneyimleri ışığında incelenirken kavramsal bir çerçeve kapsamında analiz edilmiştir. Kavramsal çerçeve sigortacılık sisteminin altyapı, üstyapı ve sürdürülebilirlik başlık ve alt başlıkları altında sistematik olarak incelenmesini sağlamaktadır. Ayrıca, çalışmada Türk sigortacılık sisteminin iyileştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarım Sigortası, Tarımsal Risk Yönetimi, Tarımsal Sigorta Programları, Türk Tarımı, Doğal Afetler

ABSTRACT

Agriculture, which has a strategic importance in human nutrition, is also the most adversely affected sector from natural, economic and social risks and uncertainties. Those risks and uncertainties cause instabilities in farmer incomes. Governments develop several measures to protect agriculture, which is also prone to natural disasters. Agricultural insurance is one of the most effective of them.

Agricultural insurance is a very complex system comprising many interrelated components. Reviewing an agricultural insurance system requires this complex structure to be analyzed in a systematic way. Therefore, in this study, Turkish agricultural insurance system was analyzed within a conceptual framework while being reviewed in the light of the experiences of various countries. Conceptual framework enables an insurance system to be systematically analyzed under some headings such as basic structure, super structure and sustainability and their subheadings. Furthermore some suggestions were presented to improve agricultural insurance schemes of Turkey.

Key Words: Agricultural Insurance, Agricultural Risk Management, Agricultural Insurance Schemes, Turkish Agriculture, Natural Disasters

---

* Yüksek Lisans Tezi-MSc Thesis

Giriş

Tarım, insanlık tarihinde, günümüzde ve gelecekte; canlının beslenme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarının kaynağı olması, yarattığı katma değer ile ülke ekonomisi, milli gelir ve istihdama katkısı, sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını karşılaması, dış ticarete doğrudan veya dolaylı katkıda bulunması gibi başlıca nedenlerden dolayı, yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır.

Meteoroloji uzmanlarının yaptığı araştırmalara göre; iklim değişikliğinin daha şiddetli bir hal alacağı ve 1990–2100 tarihleri arasında küresel yüzey ısısının 1.4-5.8 °C arasında artacağı hesaplanmıştır. Gerekli önlemler alınmazsa önümüzdeki 70-80 yıl içerisinde mevsimler arası sıcaklık farkları daha da azalacak, kuraklık ve sel ülkelere büyük ölçüde zararlar verecektir. Bu olumsuz değişimlerden tüm sektörler içinde en fazla tarım sektörünün etkileneceği açıktır (TBMM, 2006).

Tarımsal faaliyetler üretim ve pazarlama sürecinde çeşitli risklere maruz kalmaktadır. Bu riskler sadece çiftçileri değil aynı zamanda tüm tarım değer zincirini etkilemektedir.

Tarım sektörünün önemli bir yere sahip olduğu Türkiye’de, sektörün ve tarımsal üreticilerin, üretim periyodunda ve hasat sonrasında, karşılaşılabilecekleri risklere karşı korunmaları büyük önem arz etmektedir. Burada kişilerin risklerini devredebileceği sigorta mekanizması devreye girmektedir. Sigorta kavramı en genel ifadeyle; “bireylerin ve işletmelerin, gelecekte karşılaşılabilecekleri olası risklerin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak ya da azaltmak amacıyla oluşturulmuş bir risk yönetim sistemi” şeklinde tanımlanabilir.

Bu çalışmada Türkiye’de tarım sigortası uygulamaları kavramsal bir çerçeve içerisinde ve dünyadaki çeşitli ülke gruplarının deneyimleri ışığında değerlendirilmiştir.

Materyal ve Metod

Bir tarım sigortacılığı sistemi birbiriyle ilişkili birçok bileşenden meydana gelmektedir. Bu nedenle bir tarım sigortacılığı sisteminin incelenmesinde ve farklı ülkelerin sistemlerinin karşılaştırılmasında analize yardımcı olacak bir kavramsal çerçevenin oluşturulması büyük fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda Şekil 1.’de yer alan kavramsal çerçeve, bir tarım sigortası sisteminin bileşenlerini mantıksal bir şekilde gruplandırmaktadır.

Altyapı	Üstyapı	Sürdürülebilirlik
1. Kapsanan Risk ve Tehlikeler	1. Sigortada Kapsanan Çiftçiler	1. Veri Yeterliliği
2. Kamu ve Özel Teşebbüsün Roller	2. Sigortada Kapsanan Ürünler	2. Personel Yeterliliği
3. Bireysel ve Alan Bazında Yaklaşımlar	3. Sigorta Bedeli/Hasar Tespiti	3. İzleme/Değerlendirme
4. Gönüllü ve Zorunlu Sigorta Programları	4. Primlerinin Belirlenmesi	
	5. Kayıp Ayarlama	
	6. Örgütlenme Yapısı	
	7. Programın Finansmanı	
	8. Çiftçilerle İletişim	
	9. Reasürans Düzenlemeleri	

Şekil 1. Bir tarım sigortası sisteminin kavramsal analiz çerçevesi (Jain, 2004)

Araştırmanın dünya ile ilgili materyalini Dünya Bankası, FAO, OECD gibi çeşitli kurum ve kuruluşların yıllık yayınlarından, konu ile ilgili yapmış oldukları bilimsel araştırma ve faaliyetlerden elde edilen ikincil veriler oluşturmuştur. Türkiye ile ilgili veri kaynaklarını ise konuyla ilgili yayınlanmış kanun, tebliğ ve genelgeler ile başta Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Reasürans Birliği olmak üzere çeşitli kamu ve özel kurum/kuruluşlarca hazırlanmış rapor ve istatistikleri oluşturmaktadır.

Türkiye'deki Tarımsal Sigortacılık Sisteminin Kavramsal Çerçeve Kapsamında Değerlendirilmesi

Dünyada modern anlamda tarımsal sigortacılık uygulamaları 1770–1800 yılları arasında Avrupa'da başlamıştır. İlk kez İrlanda'da sigorta kooperatiflerince hayvan sigortaları ve Almanya'da ise dolu ve yangın sigortaları yapılmıştır. Günümüzde hayata geçirilen programlar içinde öne çıkan ve Türkiye'nin de örnek model olarak benimsediği sigorta programı İspanya modelidir.

Jain (2004) tarafından geliştirilen ve çalışmada benimsenen kavramsal çerçeve yaklaşımında sigortacılık sistemleri üç ana başlık altında ele alınmaktadır: sistemin altyapısı, sistemin üstyapısı ve sistemin sürdürülebilirliği.

Tarım Sigortası Sisteminin Altyapısı:

Sigortacılık sisteminin altyapısı; kapsanan risk ve tehlikeler, kamu ve özel sektörün rolleri, bireysel veya alan bazında sigortacılık, gönüllü veya zorunlu sigortacılık sistemleri alt başlıkları altında incelenmektedir.

Kapsanan Riskler

Bir sigorta sisteminin tasarımında yapılacak ilk işlerden biri sistemin tüm riskleri mi yoksa önceden belirlenmiş bazı riskleri mi kapsayacağı konusuna karar verilmesidir. Tarımsal üretimde üreticilerin karşılaşılabileceği riskleri üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; "katastrofik riskler" (kuraklık), "yönetilmesi zor riskler" (dolu, don, fırtına, heyelan, hortum, deprem, sel ve su baskını) ve "kontrol edilebilen riskler" (hastalık ve zararlılar) olarak sıralanabilir. Brezilya, Kanada, Hindistan, Japonya, Filipinler, Sri Lanka ve ABD tarım sigortacılığında tüm tehditlere karşı riskler esas alınmaktadır. Öte yandan FAO araştırmaları sadece belirli bir veya belirli birkaç tehlikeyi kapsayan sigortacılığın daha yaygın olduğunu göstermektedir (FAO, 1989). Türkiye'de tek riske bağlı sigorta yapılırken ek riskleri de kapsayan paket programlar da üreticilerin tercihine sunulmaktadır.

Belirli risklere karşı sigortacılıkta, verim düşüklüğünün belirtilen riskten kaynaklanıp kaynaklanmadığının belirlenmesi, zararın diğer riskler sonucu oluşan zararlardan ayırt edilmesi oldukça zor bir konudur. Sigortanın tüm riskleri karşılaması durumunda ise kötüye kullanma koşullarının oluşmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Kamu ve Özel Teşebbüsün Roller

Profesyonel anlamda tarım sigortalarının ilk uygulamaları, tarım sektörünün yapısal özellikleri gereği, özel sektöre nazaran daha çok kamu teşebbüslerince gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir bir tarım sigortası programının temelinde devletçe

desteklenen güçlü bir altyapının olması zorunludur. Programın yönetim ve gözetim riski, ters seçim ve ahlaki risk, uluslararası reasürans pazarına giriş, istatistiki veri altyapısı, risk farkındalığı ve sigorta kültüründeki eksiklik gibi sorunlar devlet desteğini gerekli kılan en önemli nedenlerdir (WORLD BANK, 2010).

Dünyada tarım sigortası programları sadece özel sektör tarafından, sadece devlet tarafından veya devlet-özel sektör işbirliği ile yürütülebilmektedir. Kanada, Yunanistan, Hindistan, İran ve Filipinler sadece devlet kontrolünde sigorta programları uygulayan başlıca ülkelerdir. Sadece özel sektörün bulunduğu ülkelerden bazıları Arjantin, Güney Afrika, Avustralya, Almanya, Macaristan, Hollanda, İsviçre ve Yeni Zelanda'dır. Özel sigorta teşebbüsleri; sigortalanabilir belirli riskleri kapsamakta, sübvansiyonsuz prim üretmekte ve gönüllü sigorta anlayışına göre faaliyet göstermektedir. Devlet-Özel sektör işbirliğinin olduğu ülkelere ise; Türkiye, İspanya, Güney Kore, Portekiz, ABD, Brezilya, Şili, Fransa, İtalya, Meksika, Polonya ve Rusya Federasyonu örnek verilebilir. 1957–2005 yılları arasında Türkiye'de özel sigorta şirketleri belli başlı ürün ve risklere karşı sigorta imkânı sağlarken bugün tamamen devlet kontrolünde ve desteğinde bir sistem yürütülmektedir.

Birey Bazlı ve Alan Bazlı Tazminat Belirleme

Tarım sigortasında tazminatların belirlenmesinde başlıca iki yaklaşım temel alınabilir. Bireysel yaklaşımda sigortalı çiftçilerin her biri için ayrı bir zarar değerlendirmesi yapılırken, alan bazında yaklaşımda tazminatlar bir grup çiftçi için belirlenir. Sigortalı çiftçilere, bir ilçe, belde ve hatta köy gibi belirli bir bölgede yaşanmış deneyimler neticesinde elde edilen veriler ışığında ortalama zarar miktarı temel alınarak tazminat ödenir. Ancak bu yaklaşımda bazı önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin; bireysel anlamda bir çiftçinin sahip olduğu araziden elde ettiği verim ile sigorta tazminat değerlendirmesinde temel alınan bölgenin ortalama verimi arasında önemli bir fark varsa çiftçiler böyle bir sigorta sistemine çok ilgi göstermeyeceğinden sigorta prim üretiminde azalmalar yaşanabilecektir.

ABD ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde indekse dayalı ve alan bazlı değerlendirmeler söz konusu iken Türkiye'de gerekli altyapının ve veri tabanının olmaması nedeniyle bireysel değerlendirme yapılması zorunludur.

Gönüllü veya Zorunlu Katılım

Bir tarım sigorta programı gönüllü veya zorunlu katılım fikriyle tasarlanabilir. Çiftçinin sigortaya katılımı, Türkiye, Kanada, Amerika ve Şili'de olduğu gibi isteğe bağlı olabilir. Zorunlu tarım sigortası yaklaşımında ise bazı çiftçi grupları ya da özel nitelikli ürün yetiştiricileri programa otomatik olarak katılmış olmaktadır. Japonya'da belirli kategorideki çiftçiler için ve belli başlı ürünler (buğday, pirinç, vb) için tarım sigortası zorunluyken, bazı ürün grupları (canlı hayvanlar, meyve ve meyve ağaçları vb) için gönüllü sigorta anlayışı söz konusudur. Tüm çiftçiler için programın zorunlu yapılması halinde, hasarlar çok sayıda çiftçi arasında bölgelerin risk dereceleri de dikkate alınarak daha dengeli paylaşılacağı için, prim düzeyi tüm çiftçiler tarafından ödenebilecek kadar makul düzeyde olacaktır (Koyuncu, 2003). Tarım sigortasında zorunluluk, özellikle mali

güçleri zayıf olan ve sigorta bilinci yeterli olmayan bazı çiftçilerin psikolojik olarak direnç göstermesine neden olabilir.

Tarım Sigortası Sisteminin Üstyapısı

Sigorta sisteminin üstyapısı dokuz alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; sigorta kapsamındaki çiftçiler, sigorta kapsamındaki ürünler, sigorta bedeli ve hasar tespitinin yapılış şekli, sigorta primlerinin belirlenmesi, kayıp ayarlama mekanizmaları, sigortacılık sisteminin örgütlenme yapısı, sigorta programının finansmanı, çiftçilerle iletişim ve reasürans düzenlemeleri konularını kapsamaktadır.

Kapsanan Çiftçiler

Gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal sigortacılık sistemlerinin tarım işletmelerinin oldukça büyük bir bölümünü oluşturan küçük aile işletmelerini kapsaması istenir. Katılım sağlandığında küçük işletmeler prim üretimine önemli katkı sağlar ve böylece primlerin düşmesine yardımcı olurlar. Öte yandan çiftçi katılımı düşük olduğunda primler de doğal olarak artmakta ve bu nedenle de küçük çiftçiler sigortacılık sistemine yanaşmamaktadır. Ortalama işletme genişliğinin 60 dekar olduğu Türkiye'de bu durum tarım sigortacılığının önündeki en temel sorunlardan biridir. Genelde mevcut yapıyla sigortacılığa ancak bazı ticari büyük işletmelerin ilgi gösterdiği bilinmektedir. Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olan her üretici devlet destekli sigorta programlarından yararlanabilmektedir.

Kapsanan Ürünler

Finansman kaynaklarında denge yaratılması için katastrofik risklerin doğrudan reasürans şirketlerine veya devlet destekli sermaye piyasalarına, yönetilmesi zor olan dolu, don, fırtına, su baskını vb. risklerin sigorta şirketlerine, kontrol edilebilir risklerin ise üreticilerin kendilerine devredilmesi uygun olacaktır. Türkiye'de devlet destekli sigortacılık sistemine geçişle birlikte kapsanan ürün ve risk sayısında artış olmuştur. Mevcut durumda Türkiye'de, tüm bitkisel ürünler, sera yapı malzemeleri ve içindeki teknik donanım ve serada yetiştirilen bitkisel ürünler, süt sığırları ve besi sığırları, damızlık koyun ve keçi ile damızlık koç ve tekeler, tüm kümes hayvanları, denizlerde ve iç sularda yetiştirilen su ürünleri sigorta kapsamında yer almaktadır.

Sigorta Bedelinin Belirlenmesi ve Hasar Tespitinin Yapılması

Bir sigorta programında toplam sigorta bedeli tarım ürününün; üretim maliyetinin, ürün getirisinin (tarımsal hasıla), bankalardan çekilmiş tarımsal kredi miktarının esas alınmasına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Sigorta Bedeli bir bütün olarak hesaplanmalıdır. Değişken masraflar, sabit masraflar, aile işgücü maliyeti, üreticinin kârı vb hesaplamalara dahil edilmelidir.

Hasar tespitinin değerlendirilmesi ise, henüz ortada olmayan bir ürüne değer biçilmesinde karşılaşılan zorluklar vb nedenlerle, diğer sigorta branşlarında (taşıt, yangın, eşya veya konut) olduğu gibi basit ve kolay değildir. Sigorta bedeli bitkisel ürünlerde, ürünün ekili/dikili bulunduğu arazi, ürünün verimi ve ürünün birim fiyatı dikkate alınarak, hayvan hayat ve kümes hayvanlarında, hayvan birim fiyatı dikkate alınarak, serada ve su ürünlerinde, ürünün birim fiyatları dikkate alınarak

hesaplanmaktadır. Alet-makine sermayesinin sigortalanmasında alet ve makinenin pazar fiyatından amortismanlar düşülerek bulunan değerden yararlanılmaktadır.

Sigorta Primlerinin Belirlenmesi

Sistemin sürdürülebilirliği için toplanacak sigorta primleri idari masraflar ve afet katkı paylarını kapsamalıdır. Prim hesabında en önemli ölçütlerden biri sigorta bedelidir. Bir bitkisel ürün sigortasında, sigortaya konu olan ürün veya varlığın ekonomik anlamda yararlanılabilecek kısımlarının toplam kıymetini ifade eden sigorta bedeli ile ürünün her bir riske ait fiyat tablosundaki coğrafi tehlike bölgelerine karşılık gelen prim oranının çarpılması ile çiftçinin ödeyeceği prim tutarı hesaplanabilir. Bir diğer önemli konu ise devletin prim katkısının ne olması gerektiğidir. Günümüzde Türkiye’de uygulanan sigorta programında üreticinin prim maliyetini düşürmek amacıyla müşterek sigorta ve muafiyetler gibi bazı alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir. Muafiyet ve Müşterek Sigorta, sigortacının üstlendiği riskleri belirli bir oranda kısıtlayarak, riskin sigortalı ile paylaşımıyla sigorta priminin ucuzlatılmasını hedefleyen uygulamalardır.

Sigorta bedelinin hesaplanmasında esas alınan ölçüt, birim alandan elde edilen ürün miktarı, hayvanın pazar değeri, sera gibi tarımsal yapılarda yapıların yeniden üretim maliyeti ve tarım alet-makinelerinde ise pazar kıymetleridir. Tarife fiyatlarının hesaplanması için uzun yılları içeren hasar istatistiklerinden yararlanılmalıdır. Eğer tarım işletmeleri için eski yıllara yönelik olarak tutulmuş hasar istatistikleri mevcut ise tarife fiyatları hasar değerinin sigorta bedeline oranlanması ile bulunabilir (Çetin, 2007).

Kayıp Ayarlama Mekanizmaları

Bir sigorta programında tahminlerdeki yanılgıların minimum, prim getirisinin uygun değerde ya da maksimum olacak şekilde tasarlanması ve doğruya oldukça yaklaşması gerekmektedir. Dünyada uygulanan hasar tespit yöntemlerini dört ana grupta toplamak mümkündür. Bunlar: Hasar Bazlı Tarım Sigortaları (Türkiye ve birçok ülke), Verim Bazlı Tarım Sigortaları (ABD ve Kanada), Gelir Bazlı Tarım Sigortaları (ABD) ve İndeks Bazlı (ABD, Hindistan, Brezilya ve Kanada) Tarım Sigortalarıdır (World Bank, 2009).

Türkiye’de hasar bazlı kayıp ayarlama mekanizması uygulanmakta olup, üreticilerin kayıp sonrası tazminatları hasar tespit organizasyonu ve hasar tazminatı ödemeleri TARSİM adına işletici şirket tarafından yapılmaktadır. Bu sistemde poliçe düzenleyen sigorta şirketi ve/veya acenteleri sadece düzenledikleri sigorta poliçelerindeki prim üzerinden komisyon almaktadırlar.

Sigorta Sisteminin Örgütlenme Yapısı

Türkiye’de, Tarım Reformu Uygulama Projesi çerçevesinde, Hazine Müsteşarlığı ve Dünya Bankası’nın işbirliğinde İspanya, ABD ve Meksika’daki tarım sigortaları programlarının yerinde araştırılması ve değerlendirilmesi sonucunda, Türkiye koşullarına uyarlanabilecek en uygun modelin İspanya modeli olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. İspanya modelinden ilham alınmasında bu modelin başarı kazanmış olmasının yanı sıra ülkenin tarımsal ve meteorolojik yapısının da benzer olması önemli kıstaslar arasında yer almıştır.

İspanya modelinde; tarım sigortasının gelişimini engelleyen ve çiftçiyi devletten sürekli karşılıksız bir yardım beklentisi içerisine sokan doğal afet yardımlarının kaldırılarak kuraklık, sel, don, dolu ve fırtına gibi doğal riskler için çiftçiye geniş kapsamlı sigorta teminatı sunulmuştur (Çağlayan ve Dinler, 2002).

Türkiye’de uygulanan tarımsal sigorta sisteminin temel özellikleri arasında sistemin bir tarım sigortaları havuzuna bağlı olması, devletin prim desteği ve hasar desteği sağlaması, sistemin gönüllülük esasına dayanması, tüm ilgili tarafların işbirliği içerisinde olması ve denetimin var olması bulunmaktadır. Söz konusu tarım sigortası sisteminde TARSİM adına işlemler, tarım sigortaları dalında poliçe düzenlemeye ruhsatı bulunan sigorta şirketlerinin eşit sermaye ile kurmuş olduğu şirket olan Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi A.Ş. tarafından yapılmaktadır. Bu şirkete yapmış olduğu bu işlemler için TARSİM tarafından işletme bedeli ödenmektedir. İşletici şirketin kâr amacı yoktur. Sigorta yaptırmış olan üreticilerin uğradığı zararları Havuz adına tazmin eder. Havuz uygulaması ile bir sigorta şirketinin tek başına üstlenemeyeceği kuraklık ve don gibi katastrofik risklerin teminat kapsamına alınabilmesi, reasürans katılımının teşvik edilerek reasürans kapasitesi ve kapsamının genişletilmesi, sigorta şirketlerinin bilgi, personel ve mali kaynaklarının ortak olarak daha verimli bir şekilde kullanılması, devletin prim ve hasar fazlası desteğinin etkin şekilde kullanılması, fiyatlarda haksız rekabetin önlenmesi ve sigortaya katılımın artırılması sağlanmış olacaktır.

Sigorta Sisteminin Finansmanı

Sigorta fonları hem tazminatları hem de olası afet risklerini karşılayabilmelidir. Devletin yürüttüğü sigorta programlarının finansal kaynaklara ulaşma kolaylığı vardır. Havuz sistemi finansman kaynaklarının en uygun şekilde kullanımını sağlayabilir. Öte yandan özel sigorta şirketlerinin fonları sınırlıdır. Bu nedenle tazminatlar hızlı ödenemeyebilir, üretici mağduriyeti daha fazla olabilir. Türkiye, İspanya, Çin, Arjantin, Filipinler ve Ukrayna’da sigorta programının tüm giderleri Havuz tarafından finanse edilmektedir.

Özellikle afet yıllarında ihtiyaç duyulan fonun oldukça büyük olması nedeniyle finansman sigorta sektöründe çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye’deki havuz sistemli tarım sigortalarının kaynaklarını, sigorta şirketlerinin devrettiği primler, devletçe sağlanan prim desteği, toplanan kaynakların yatırım gelirleri, alınan krediler, genel bütçeden alınacak katkılar ve diğer gelirler oluşturmaktadır.

Çiftçilerle İletişim

Çiftçilerle iletişim bir sigorta programın en önemli konularından biridir. Bu iletişim kitlesel iletişim araçları, eğitim programları veya grup çalışmaları ile olabilir. Ayrıca demonstrasyonlar, çiftçi gezileri, çiftçi toplantıları, yarışmalar, çiftçi kursları, tarla günleri gibi grup yayım yöntemleri de yaygın olarak kullanılabilir. Bir programın tam başarıya ulaşması için üreticilerin sigorta programlarının kendi lehlerine olduğuna inanmaları gerekir. Üreticiler programın şartlarının ve koşullarının adil ve güvenilir olduğunu hissetmelidirler.

Reasürans Düzenlemeleri

Dünyada, tarım sigortaları alanında çalışan sigorta acenteleri ağırlıklı olarak (% 66) özel reasürans şirketleri tarafından sigortalanmaktadır. İçerisinde

Türkiye ve İspanya'nın da olduğu % 22'lik grupta özel sektör ve kamu ortaklığı tarafından yürütülen reasürans söz konusudur. Japonya, Kosta Rika, Kanada, Yunanistan, İran ve Kazakistan'da ise sadece devlet reasüransı mevcuttur.

Yurt içi reasürörlerin mali kapasite açısından yeterliliği tartışılması gereken bir husustur. Reasürör, bir afet veya felaket gibi katastrofik olayların gerçekleşmesi sonucunda oluşacak kayıpları karşılayabilmelidir. Türkiye'de iki reasürans şirketinin kurulu olmasına karşın bunlardan birinin prim üretimi bulunmadığından faal reasürans şirketi sayısı 1'dir.

Tarım Sigortacılığı Sisteminin Sürdürülebilirliği

Altyapı ve üstyapı yanında sistemin sürdürülebilirliği de önemlidir. Bugün sağlam bir altyapı ve üstyapıya sahip olup gelecekte dağılacak bir sistem kimseye yarar sağlamayacaktır. Sürdürülebilirlikte en önemli şeylerden biri mali sürdürülebilirliktir. Bunun için yüksek düzeyde çiftçi katılımı, yüksek düzeyde çiftçi katılımı içinse primlerin makul düzeyde olması gerekir. Sürdürülebilirlik; veri yeterliliği, personel yeterliliği, izleme ve değerlendirme çalışmaları alt başlıkları altında incelenmektedir.

Veri Yeterliliği

Risk yönetiminde başarı bilgiye dayanmaktadır. Üreticiler arasında bilgi eşitsizliği vardır. Aktüeryal hesaplamalarda üreticinin sigorta hakkında neyi bilip bilmediği dikkate alınan unsurlardandır. Yetersiz veri; prim hesabı ve tazminat hesabının eksik veya hatalı oluşmasına meydan verebilir. Risk oranlarının belirlenmesinde kullanılan ve uzun yıllar gerektiren istatistiksel iklimsel veri kayıtlarının risk haritalarının belirlenmesi açısından ayrı bir önemi vardır. Toprak mülkiyet durumu, üretim ve hasat modelleri, teknolojik yeterlilik, üreticinin mesleki tecrübesi, girdilere ulaşılabilirlik vb. bilgiler hesaplamalarda kullanılan yardımcı kaynaklardandır.

Türkiye'de devlet destekli tarım sigortalarının uygulamaya geçmesi ile Tarım Sigortası Havuzu işletici şirketi olan TARSİM'in çalışmaları ve araştırmaları ile güncel verilere talep her geçen gün artmaktadır. Tarım Sigortalarında teminatların geliştirilmesi, risklerin değerlendirilmesi, aktüeryal ve hasar tespit çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülmesi için Meteoroloji Genel Müdürlüğü, günlük ve aylık meteorolojik verileri, Tarım Sigortaları Havuzu ile paylaşmaktadır. Ayrıca, üniversitelerin akademik birimlerinde yapılan çalışmalar, Tarım Bakanlığı çalışmaları, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği kayıtları da tarım sigortaları veri kaynakları arasında yer almaktadır. Risk bölgeleri araştırmalarında da meteorolojik çalışmaların veri yeterliliği konusunda hayati öneme sahip olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Personel Yeterliliği

Tarım sigortası yapısı gereği teknik ayrıntıları olan bir konudur. Bu nedenle uzmanlara önemli görevler düşmektedir. Programın eksikliklerin veya yanlış uygulamaların saptanması, yeni sigorta ürününün geliştirilmesi, teknik desteğin kusursuzca sağlanması, tazminatın hesaplanması, çiftçilerle iletişimin sağlanması, bölgeye özgü iklimsel verilerin oluşturulmasında, risk bölgelerinin saptanması ve

prim oranlarının belirlenmesinde uzmanlar önemli roller üstlenirler. Türkiye’de 2011 yılı itibariyle 1250’ye yakın eksper sistemde hizmet vermektedir.

İzleme ve Değerlendirme Çalışmaları

Sigorta sektörü açısından çiftçi davranışlarının izlenmesi bilgi asimetrisi sorunları olan ahlaki risk ve ters seçim durumları için ayrı bir önem teşkil etmektedir. Ters seçim taraflar (acente ve çiftçi) arasında sigorta poliçesi yapılmadan önce acentenin çiftçiler hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması nedeni ile meydana gelir. Ahlaki tehlike probleminde ise; poliçe yapıldıktan sonra, acentenin, üreticinin nasıl davranacağını gözlemleyememeleri sonucunda oluşmaktadır. Ters seçim ahlaki riski doğurabilir. Kayıp sonrası alacağı tazminatı göz önünde bulunduran üretici ürününü yeterince ilgilenmeyebilir ve sigorta şirketlerine ciddi mali kayıplar yaşatabilir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de tarım sigortacılığı sisteminin birçok sorunu bulunmaktadır. Bu sorunların bazıları öz kaynak, reasürans ve teknik eleman yetersizliği olan sigorta şirketlerinden, bazıları hukuksal nedenlerden, bazıları devlet politikalarının yetersizliğinden kaynaklansa da en önemli sorunlar Türkiye tarımının yapısından kaynaklanan yapısal sorunlar ile yine buna bağlı ekonomik sorunlardır.

Türkiye’de tarım sigortasının geleceğine ve sürdürülebilirliğine olumlu katkı sağlayabilecek önerileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- ✓ Tarım sigortası politikaları risk yönetimiyle bütünsel olarak şekillendirilmelidir. Tek bir riskle odaklanılmaması gerekmektedir. Devlet yayım ve eğitimler çalışmaları ile üreticilerin bazı riskleri kendi kendilerine yönetebilmelerine yardımcı olabilir,
- ✓ Tarımsal risk yönetim programlarında katastrofik risklere daha çok odaklanmalıdır. Bu risklerle ender olarak karşı karşıya kalırsa da sonuçları düzeltilemez olabilir.
- ✓ Sübvansiyon edilmiş sigortalar, hasar desteği sağlamanın bir yoludur ancak ahlaki risk ve ters seçim sorunları göz ardı edilmemelidir.

Kontrol edilebilir riskleri sübvansiyon etmek yerine Japonya’da olduğu gibi üreticiye ücretsiz eğitimler verilerek üreticinin ödeyeceği primler düşürülebilir.

Devletler tarım sigortasının yaygınlaştırılması ile riski paylaştırarak afet yardımlarının devlete yüklediği mali yükü azaltmayı amaçlamaktadırlar. Ancak, sağlıklı bir sigorta sisteminin oluşturulması ve sürdürülebilmesi için sigortacılık programlarına katılımın belirli bir düzeyin üzerine çıkması, bunun için de çiftçinin ödeyeceği primlerin düşük düzeyde tutulabilmesi gerekmektedir. Sigortaya ilgi gösteren çiftçiler genelde ticarileşmiş tarım işletmeleridir. Bu işletmeler, teknoloji kullanmaya yatkın ve teknoloji için kaynak ayırabilen işletmeler olduklarından hastalık ve zararlı risklerini de belirli bir ölçüde denetim altında tutabilmektedirler. Oysa Türkiye gibi ortalama işletme genişliğinin 60 dekar olduğu, çiftçilerin çok

büyük bir bölümünün küçük çiftçi olduğu bir ülkede primler yüksek düzeydeyken sigortacılığın yaygınlaştırılması büyük engellerle karşılaşmaktadır. Öte yandan sigorta acentelerinin de toplu bir zarar durumunda birçok çiftçiye tazminat ödeme zorunda kalması bu acentelere kaldıramayacakları bir yük yüklemektedir. Bu durum devlet desteklerinin azaltılması umuduyla başlatılan sigortacılık uygulamalarında devlet yardımını zorunlu kılmakta ve istenen amaç yine tam olarak gerçekleştirilememektedir. Çözüm, yüksek katılım ve primlerin düşürülmesinden geçmektedir. Katılımı arttırmak amacıyla belirli devlet desteklerinden yararlanan çiftçilerin destekten yararlanabilmeleri için ürünlerini sigortalatma koşulu konması düşünülebilse de bunun etkisi Türkiye tarımının yapısal sorunları nedeniyle yine de sınırlı olacaktır. Bu nedenle sigortacılık faaliyetlerinin diğer yapısal dönüşüm önlemleri ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

Kaynaklar

- ÇAĞLAYAN, T., T. DİNLER, 2002. "Tarım Sigortaları Konusunda 11-23 Kasım 2002 Tarihleri Arasında ABD, Meksika ve İspanya'da Yapılan İnceleme Gezisine İlişkin Türk Delegasyon Raporu", TSV, Ankara.
- ÇETİN, B., 2007. Tarım Sigortaları, Uludağ Üniversitesi, Bursa, S.13-16.
- FAO, 1989. Crop Insurance. FAO Agricultural Services Bulletin, No: 78, Rome. ISBN-92-5-102821-4.
- JAIN, R. C. A., 2004. "Challenges in Implementing Agriculture insurance and Reinsurance in Developing Countries", The Journal, January-June, 14-23.
- JRC, 2009. Risk Management and Agricultural Insurance Schemes in Europe.
- KOYUNCU, İ. S., 2003. Türkiye Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği, Reasürör, Milli Reasürans T.A.Ş., Sayı 49, s. 22
- TBMM, 2006. Tutanak Dergisi, 22 Haziran 2006, s.634-635. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c124/tbmm2_2124119.pdf (Erişim Tarihi: 10.07.2012)
- THE WORLD BANK, 2009. Insurance for the Poor Program, Public Intervention for Agricultural Insurance.
- THE WORLD BANK, 2010. Government Support to Agricultural Insurance. Challenges and Options for developing Countries.